

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

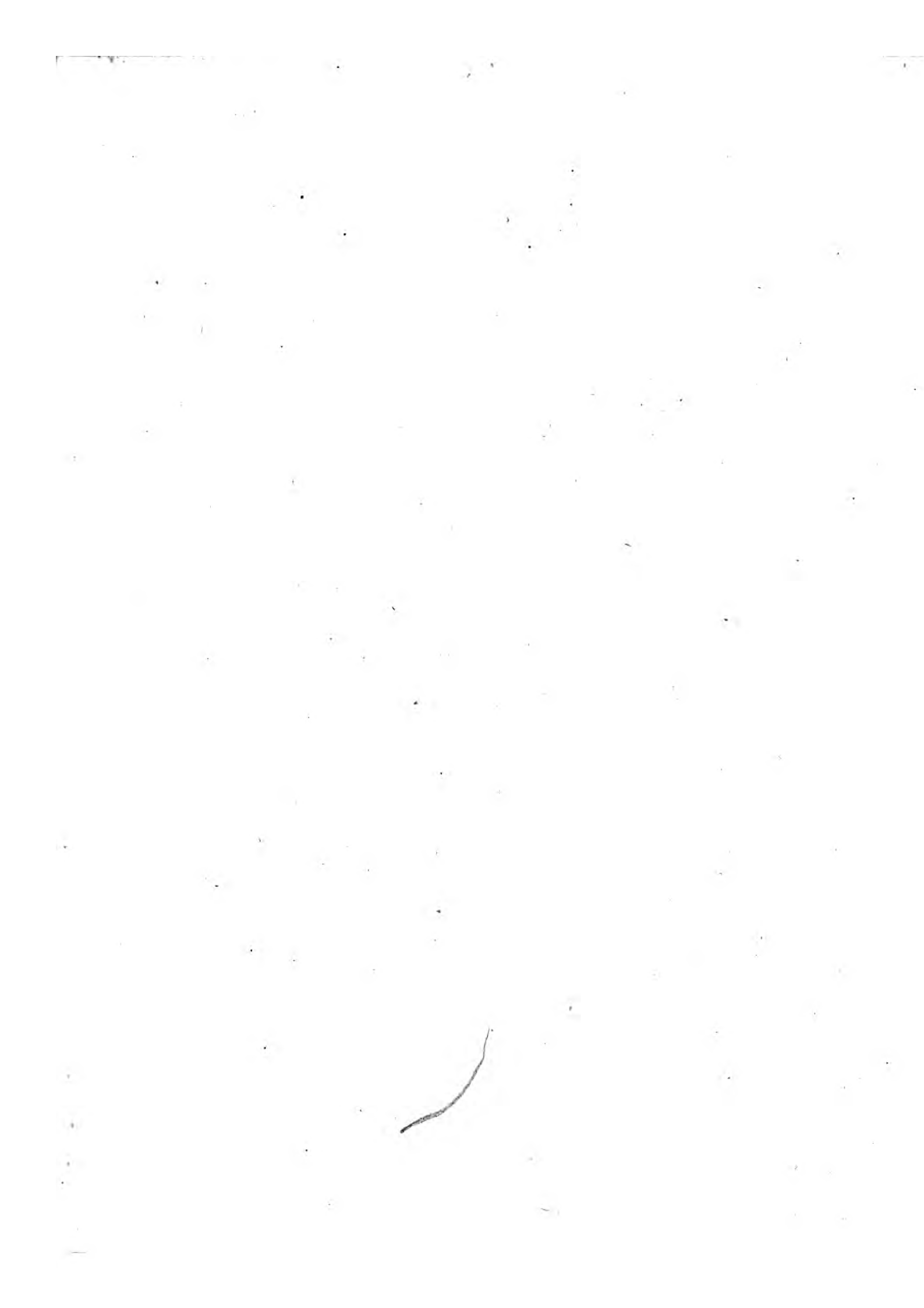
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

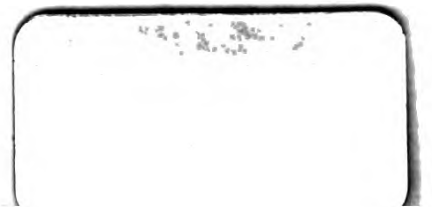

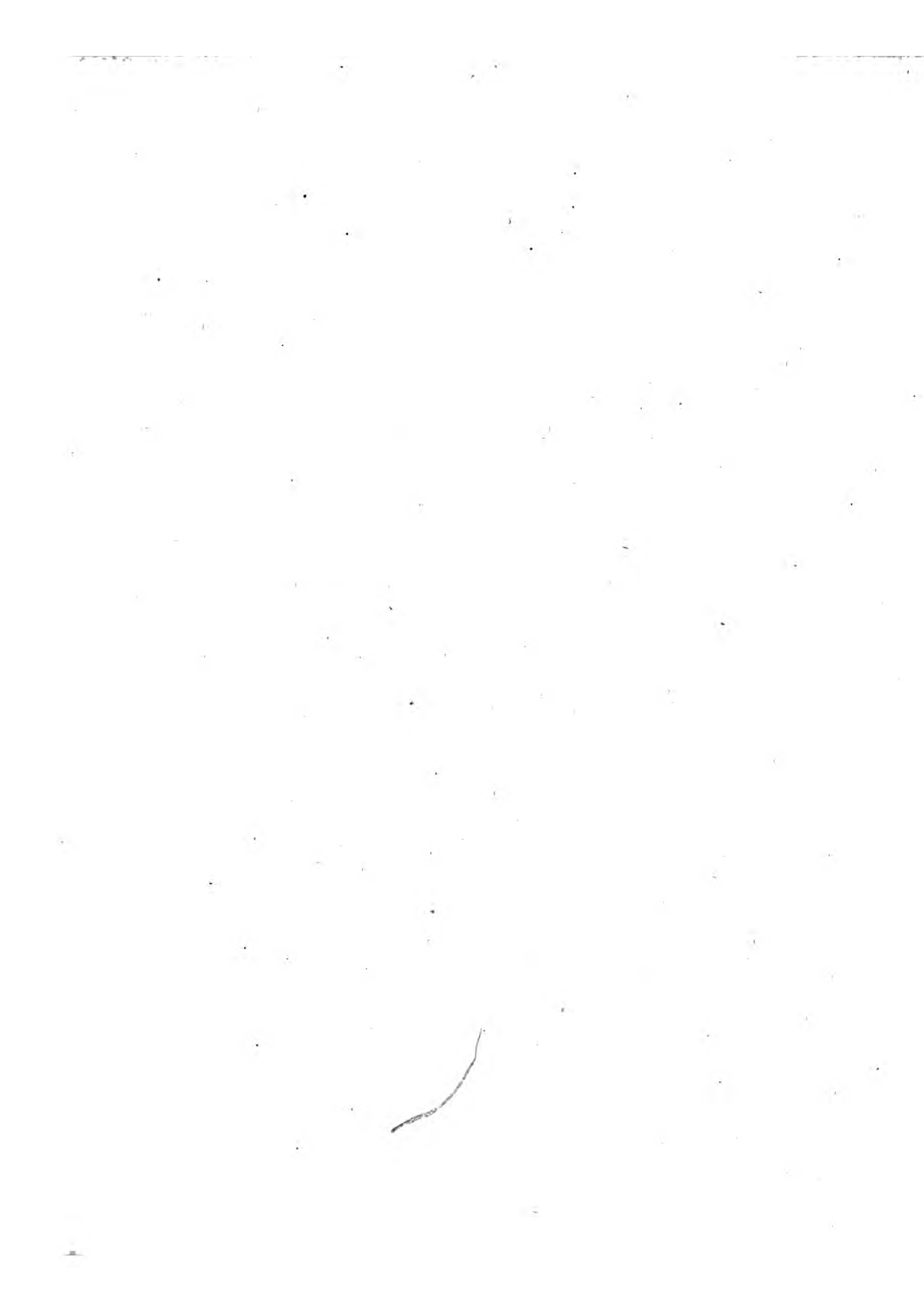
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

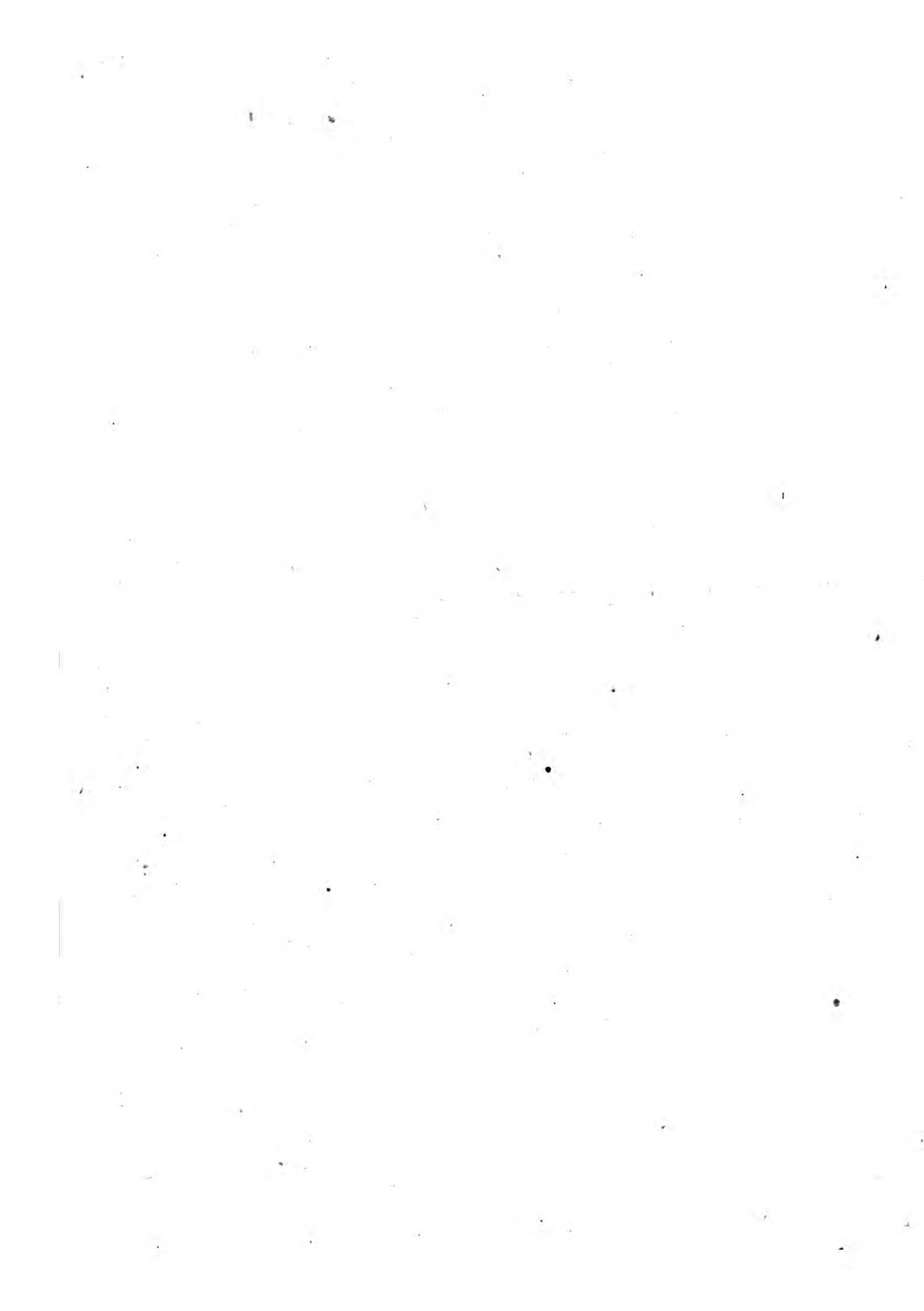

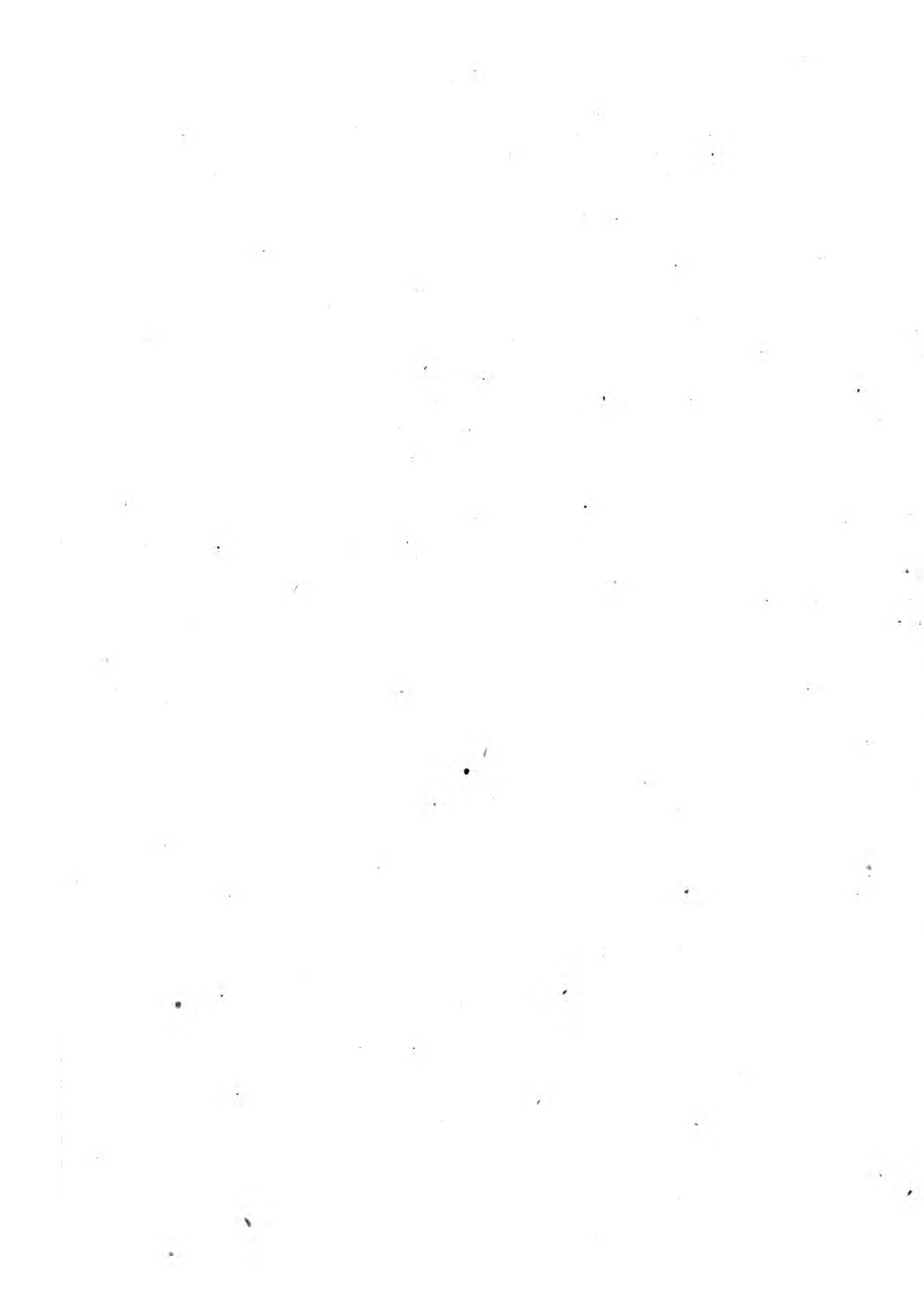
6000543420

Ornatissimi Cuiusdam Viri, De Rebus Gal- licis, Ad Stanislauum Eluidium, Epistola.

*Collata haec epistola cum prioris narratione historica
Varamundj sty, rei ipsius veritate, sum-
mum ornatissimum videtur arguit Lugemundum
Regem cum sine se' eyisee, neque gra-
tia et pugna sua edicta*

Xylandj.

LVTETIÆ,

*Apud Federicum Morellum Typo-
graphum Regium.*

1573.

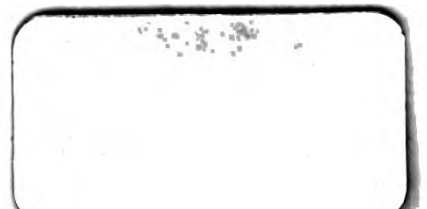
10

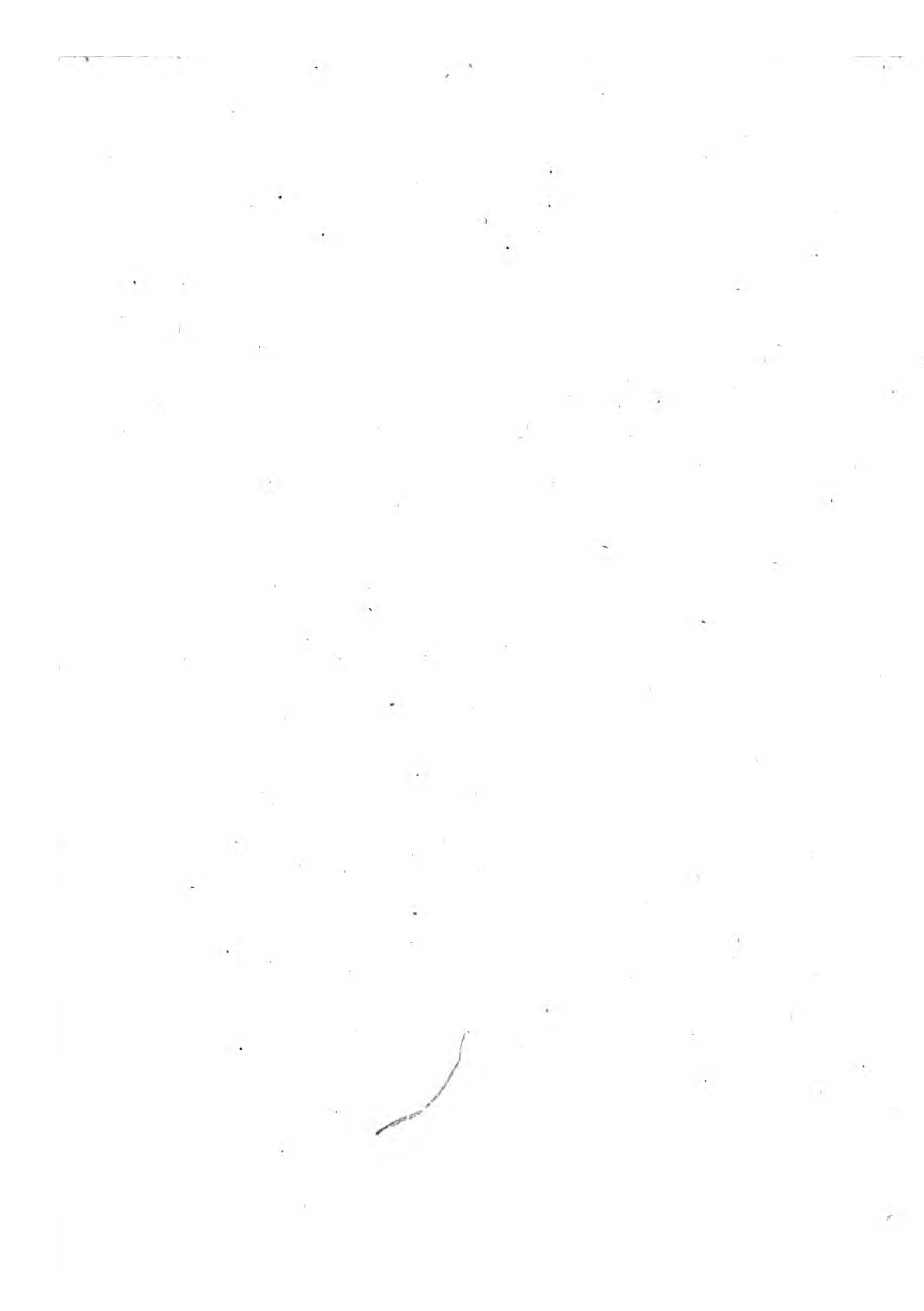
CVM PRIVILEGIO REGIS.

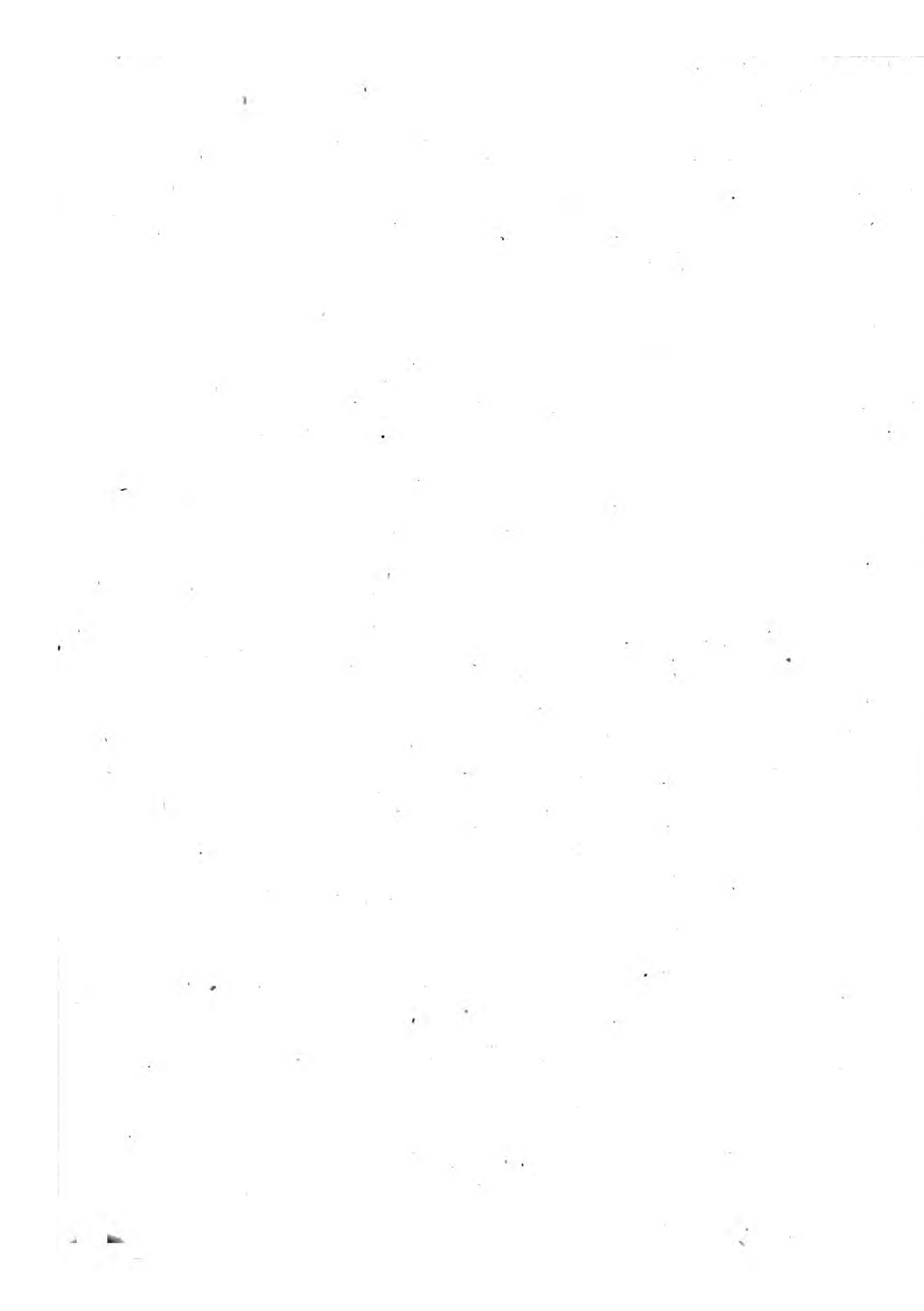
237. e. 31.

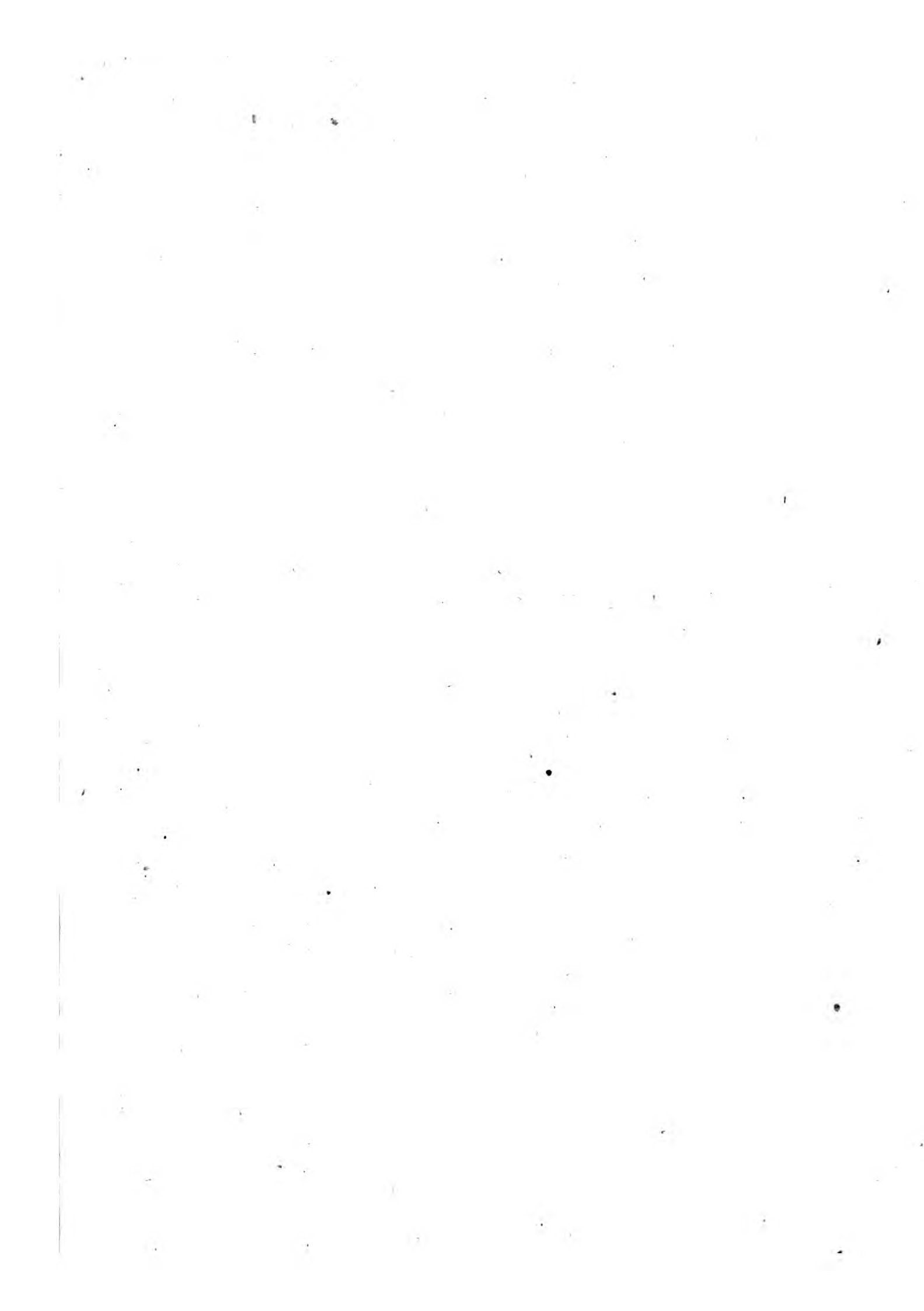

6000543420

Ornatissimi Cuiusdam
 Viri, De Rebus Gal-
 licis, Ad Stanislaum
 Eluidium, Epistola.

*Collata haec epistola cum priorē narroē historica
 Varanūndj abq, rei ipsius veritate, per
 ornatissimū videm acquit Lugemūndum
 Regem enim sine se' eyise, negant gtr
 tia et pugna hia edich*

Xylandj.

LVTETIÆ,

Apud Federicum Morellum Typo-
 graphum Regium.

1573.

10

CVM PRIVILEGIO REGIS.

237. e. 31.

ORNATISSIMI CVIVSDAM
VIRI, DE REBVS GALLICIS,
Ad Stanislauum Eluidium,
Epistola.

DE Rebus, quæ in Gallia nuper acciderunt, graues isthîc rumores, atque (ut tuis verbis utar, Eluidi amicorum meorum maxime) atroces in Germania voces percrebruisse, non tam certè miror, pro temporum iniuria, & studiis partium, quàm nonnullis viris succenseo, optimis quidem illis, & à nobis non alienis, sed parùm hercè prudentibus, qui dum in tuenda Regis Christianissimi aduersus obtrectatores existimatione, fidem suam & officium probare, sedulo nimis cupiunt, ab imperitis & leuibus, ne quid grauius dicam, hominibus decepti, in rei ipsius, de qua agitur, veritatem, non satis diligenter inquirunt: atque ita cupide causam defendunt, ut quemadmodum, qui perditè amant, non nullo aliquo, aut struma in amicarum corporibus

4

offenduntur: sic isti, quicquid ad Octauum
Calendas Septembres, ab improbo quouis nebu-
lone, crudeliter & flagitiose factum audiunt,
tanquam egregie & fortiter, atque ex usu rei-
publica actum fuerit, amatorie laudant: nec
satis prospiciunt, pleraque extitisse eiusmodi,
qua iure reprehendi possint, quæque optimus
Princeps commissa, tunc vehementer doluit, et
nunc (qua prudentia est & æquitate) seuerè
etiam vindicaret, nisi commotis ac prope furen-
tibus, in tanto regis periculo, omnium animis,
à plebecula ipsa modum et mediocritatem acer-
be exigere, quam sapientes præstare vix possunt,
durum nimis atque insolens videretur. Nosti
mores meos: ego (ut verum fatear) is homo
sum, qui reorum lachrimis impar, ipsorum
etiam nocentum iustis suppliciis (qua ingenij
mei intemperantia est) ad valetudinem usque,
interdum soleam commoueri. Ex quo, facile
intelliges quis animi mei sensus fuerit, in tot vi-
rorum, una atque altera die, continuatis cedi-
bus. Dicam ingenue, Ad tantarum rerum tam
repentinas vices, & ad florentissimam huius ur-
bis, qua tum sese offerebat, miseram speciem,
obstupui, ingemui, indolui, cohorrui totus. Et
sane, mærore animi concidissem, nisi publici
consilij

consilij, pro ea dignitate qua fungor, non omnino male conscius, de aequitate causa minime dubitasset: ac nisi iam tum mihi plane constitisset, immanem illam sauitiam, & nefariam bonorum direptionem, nõ ex Regis humanissimi & aequissimi sententia aut voluntate proficisci, sed à populari leuitate, aut potius iracundia, & immodico quodam animi aestu: quem sedare nulla ratio, coercere nulla vis poterat, non Praeonis vox, non licitorum turba, non Praetorianus miles; non ordinis nostri amplissimi authoritas, non Errici, Andium Ducis maximi et clementissimi, imperium, non ipsa denique Regis maiestas. Sic est profecto, Eluidi doctissime, quemadmodum tu non ignoras, ut qui minimum sapiunt, ijdem, turbidis in rebus, plurimum possint: vigent quippe consilia prudentum, quietis tantum temporibus: simulac verò, frequentissima in ciuitate, in quam varia gentes confluunt, furor aliquis nonnullorum animos inuasit, paulo momento propagatur, & dira scelerum contagione, velut sacramento, consceleratas voluntates vinciens, immanitate virium impotenter exultat: deinde rapidi instar amnis effusi, quicquid opposueris, facile disicit aut transcendit: postremò, non

A ij

nisi die ipsa, in antiquum alueum & directum iter, hoc est, in priscam disciplinam, & ad civile vitæ institutum, efferatam multitudinem reuocaueris. Adde verò nunc etiam, si placeat, propriam & singularem Gallicæ gentis laudem, ni fallor, & gloriam: Nulla unquam natio Regium nomen & imperium sanctius coluit, nulla maiore animi propensione atque impetu, nulla certiore fide, pro Principibus suis stetit. Ab illis cognosci & nominari, magnum & fortunatum ducimus: eorumque aspectu (quanquam omnibus pateat) non secus ac nouo sydere, quotidie delectamur. Quod apud ceteras omnes fere gentes, pauci homines, eruditi præceptis sapientiæ, consequuntur, ut in Regibus diuinum numen agnoscant, & in ipsorum securitate, fortunam & salutem publicam intueantur, id nos Galli à natura hausisse videmur: simulatque enim editi ac suscepti in lucem sumus, sine doctore, sine magistro, in eam unam rem certatim incumbimus, ut de Regibus nostris bene mereamur si possumus, aut saltem, nunquam nisi diuinè cogitemus. Noli queso putare, huius imperij diuturnitatem, quæ omnia, quotquot hætenus fuere Regia imperia, seculis multis prætergressa est, alio referendam esse,

*Nota bene, quod
vobis, ornatissime
de. si tunc re
ita maiestatis ap
aflos reuocantur
ut ea nihil valent
plebem. vide
supra p. 4. et 5.
referendam oportet
esse memoriam*

dam esse, quàm ad innatam atq; ingenitã nobiscum obseruantia: cuius ea vis olim fuit, ut cum bellorum casibus, nobilissimas & intimas Gallia partes Britannus aliquando occupasset, & æquissimo ac lenissimo imperandi genere, quæ res valere plurimum solet, nostrorum hominum studia erga se, & voluntates elicere, sibi que adiungere sedulo tentasset, aliud tamen nihil triginta annorum illecebris sit consequutus, quàm ut perpetuus hostis haberetur, neque prius finem fecerit metuendi, donec iniusta possessione detrusus, illustri satis exemplo posteris probauerit, alium nos Regem amare aut pati nunquam posse, quàm eum ad quem iure ac moribus nostris fasces Regni pertinent. Quæ idcirco à me nunc commemorantur, Eluidi, ut si forte incidas in eorum hominum scripta, qui nos probris & maledictis insectantur, qui crudelitatem nobis exprobrantes, artificiose & inuidiose nonnulla ex his quæ hinc nuper acta sunt colligunt, quò existimationi nostræ feritatis notam & maculam inurant, occurrat illico tibi, nos veterura Gallorum, aut potius Francorum, veram sobolem & progeniem de maxima laude nolle quicquam maioribus nostris concedere, iisdem rebus commoueri, iisdem perturbari: obfesso,

A iij

periclitante, aut laborante Rege, facile accendi animos nostros, & ad omnem iracundiam inflammari: in ulciscendis publicis iniuriis nec modum laudare nec querere: nullum grauius crimē putare, quā̄m lesa maiestatis, denique nullo supplicij genere, nulloque cruoris flumine, odium expleri posse, quo aduersus coniuratos aestuamus. Alibi hoc scelus, multitudine reorum, & peccandi consuetudine, leue iam fortasse videri cœpit: apud nos inauditum est, incredibile est, ac portenti simile. Etenim publicorum iudiciorum tabula, & tot annorum litera, vix vnum aut alterum huiusce criminis suspicione, fallacibus indicijs, leuiter insimulant, nedum aliquem constrictum, conuictum, & peractum reum nominant: nec certe, ex omnium seculorum memoria tale quicquam cognouimus. Virtus quippe illa Francici generis & seminis labem istam non tulit, ut minus mirum nunc videri debeat, si ad tanti sceleris ac flagitij nouitatem, & ad huius horrendi monstri speciem, ira, quæ honestos impetus tum habere dicitur, cum sunt necessarij, vires suas sensim colligens, & hinc patriæ amore accensa, illinc pietate erga Principem inflammata, tandem velut grege facta eruperit, & vehementius quā̄m

quam unquam antea, in publicos hostes incubuerit. Verum quicquid de tota ea re comper-
tum habeo, narrabo nunc tibi quam-verissimè
potero. Audis sponsionem historia, Eluidi, quæ
vereor ne non satis huic scriptioni conveniat: li-
tera enim ad amicos, de rebus privatis & quie-
tis, tenui ac populari stilo contexuntur: accu-
ratum autem scribendi genus, & ille verborum
velut splendor, qui ex maximarum rerum tra-
ctatione sponte gignitur, cum tantum à fami-
liari & quotidiana consuetudine abhorreat, in
epistola laudem nō habet. Adde, quod ex pau-
pertate latini sermonis nūc laboro, cuius diuitias
domi aliquando habui: tota enim illa pure &
latine scribendi facultas, quæ à te plurimi fie-
bat, iampridem exaruit, ab eo scilicet tempore,
quo per honestissimos publicorum munerum
gradus decurso meliore vitæ spatio, huic tan-
dem foro, tanquam ad scopulum, affixus, atque
adherescens, Gallica nostra pessima, Romanis
et Græcis longe optimis, cogor antepone. Sed
fas fuerit ex scribendi genere laudem asperna-
ri, homini laudem minime querenti, & nunc
apud te, alieno periculo peccanti. Aggrediar ita-
que, quoquomodo possum, ad id de quo me tibi
dicturum recepi, & ultrò pollicitus sum. In

Gaspare Colignio Amiralio (is enim vir, caput et author cōiurationis dicitur) fuere præter nobilitatē generis, & dignitatem, quam ab Henrico Rege amplissimam consecutus est, nonnulla item alia virtutes, aut saltem, ni fallor, virtutum effictæ & adumbrata imagines: rerum, videlicet, humanarum vsus maximus: in tractandis & explicandis negotiis magna cura, ratio, diligentia, sollicitudo, summū studium, & ingenium, vigilantia, cogitatio, assiduitas (nulum quippe tempus illi vacabat unquam aut à scribendo, aut à commentatione domestica, aut à rebus agendis) abstinentia quoque ab omni genere voluptatum, quibus adolescens liberius indulserat: non mediocris etiam rei militaris scientia, cognitio atque vsus: sic tamen, ut externo & ciuili bello iuxta infelix, hoc posteriore magis claruerit: trahendi, quàm conficiendi belli dux melior: fortunam autem aduersam tulit patiētissime, ac supra quàm cuiquam credibile sit, ut grauißimos eius ictus & vim totam in se arcessere, dum nimis contemneret, videretur. Cuius rei documentum, præter cætera multa, hoc habeo, quòd, qua die Errici, Andium Ducis, virtute & fælicitate, in Pictorum finibus ad Moncunturtium memorabili pugna

*pugna profligatis partium viribus, & caso ad
internectionē usque omni pene exercitu, victus
& sauciatus, fuga salutem sibi petierit: illa in-
quam die, sub noctem placide & quiete cœnas-
se, & à cœna, manu sua luculentas literas ad
consociatas ciuitates scripsisse dicatur, quæ po-
stea sunt interceptæ: in quibus (ut aliud nihil)
tranquillitatem certe ingenij, & securitatem
animi facile recognoscas. Has, atque alias non-
nullas virtutes, seu virtutum simulachra, in-
gentia vitia (ut aiunt) æquauere: nam qui eum
propius, & ex quotidiana vitæ consuetudine
norant, sauo, truculento, et immani animo fuisse
affirmant: non parcere, non nisi atrociter mina-
ri, neminem laudare, ceteros, præ se, mortales
parui facere, amicorum et propinquorum, quos
clarissimos habuit, consilia cōtemnere, non cui-
quam credere, plurimum diffidere, cunctatione
quadam nimia, & lentitudine, rerum bene ge-
rendarum maximas opportunitates corrumpere,
iniuriarum haud facile obliuisci, susceptas
semel inimicitias nunquam deponere, vlciscen-
di vias omnes tenere, amplecti, in eam unam
rem præcipue incumbere, gloria cupiditate arde-
re, æstuarè, cuiuslibet rei periculum facere, dum
quid ei ex eo gloria accederet, in potestate perpe-*

tua, atque in imperio semper esse velle ac cupere: ea re potissimum fieri, ut bella ex bellis sere-
ret, ut dissidiorum causas & momenta quaeque
minima urgeret, ut pacem in bello, non pacis
amore, expeteret, sed quò, reparatis et resumptis
viribus, bellum acrius multò quàm antea in-
stauraret. Regium porrò imperium pati ipse
non poterat, assuetus iam parere nemini, aut po-
tius, delibata & degustata dominandi dulcedi-
ne & maiestate, regia fere omnia iam pridem
domi conspiciens: nam, ut cetera omittam, al-
tissima in pace, comitatu Regio incedebat: &
quod nemini unquam licuisse puto, ex multis
Galliae Prouinciis, & ex omni nobilitate Gal-
lica, viros habuit velut custodes corporis sui,
quos non aere priuato aleret, sed publica pecunia,
hoc est, ea, quam ex religionis suae hominibus,
nouo more, priuatus, pro libidine cogebat. Piget
plura referre, & hoc ipsum quicquid est quod
attigi, non nisi necessario feci, ut ea quae sequun-
tur illustria magis, magisque in aperto sint.

Ad undecimum Calendas Septembres, vul-
nerato ex insidiis, Regiam prope, Colignio, Rex
Christianissimus, in Amiralio Francia, suam
maiestatem lesam, pro eo sane ac debuit, a gerri-
me atque indignissime tulit: percussorem fu-
gientem

gientem illicò iubet, summa celeritate et cura conquiri, prehendi, retrahi: quaestionem iis etiam mandat, quos seuerius & diligentius inquisituros existimabat: de re tota, de consilij causa & origine, deq; authoribus et consciis acerrime quari, & in eos omnes grauissimo supplicij genere animaduerti, ad insigne posteritatis exēplum præcipit. Eadem die Colignium ex vulnere decumbentem, Regina matre, fratribusq; duobus comitatus adit: eum perhumaniter affatur, comiter & benigne appellat: suum dolorem, atque iniuria & illi & sibi illata sensum, acerrimum testatur, vindictam & pœnam quacunque iure ac legibus sumi possit, à facinoroso se expetiturum pollicetur: si sibi timeat, cubiculum in Regia, aut custodes, si malit, offert: denique omnia, quæ vel ad facinus puniendum, vel ad ægritudinem animi leniendam, vel ad corporis dolorem minuendum pertinerent, humanissimus Rex & optimus, ultrò spondet ac præstat. Ille autem statim vulnere accepto, & qui cum eo erant omnes ferè, Guisianos palam & aperte execrati, Regem ipsum, Reginamque matrem et Regis fratres, inuicem admurmurantes insimulabant. Accurritur tota ex urbe ad Colignij ades, præsertim ab iis qui eius

sectam rationemque vitæ in Religione sequebantur. Clamant omnes, indignum facinus, & certe videbatur: fremunt, frendent dentibus, & nunc Guisianis, nunc tacite Regi ipsi, nunc planius et apertius Regina matri, Regisque fratribus minatur: pars etiam Regem adit, atque ipsi coram inuerecunde & impudenter vulnus exprobrat. Colignius ipse, ut iam dixi, à Rege aditus, se captum manibus, & mutilatum, capite mentemque validum ac firmum esse, Regi ipsi affirmat: quas res hæcenus gesserit, non manibus eas, sed animo gessisse. Has verborum complexiones & ambages satis interpretabatur oculorum ardor, toruus aspectus, totus denique vultus, irarum atque odij æstus ingentes arguens, ac truculentum atque immane quoddam scelus portendens. Rex tamen Christianissimus, Reginaque mater, & Regis fratres, qui tum aderant, nihil mali suspicati, hominis ira, ac iusto quem credebant dolori, facile ignoscebant, & ex suo ipsorum sensu, de illo & aliis omnibus, æquissime & humanissime iudicabant, quin etiam suam ipsorum indignationem ad illorum iram adiungebant, usque eo dum sequenti die indicatum Regi est, in interiore Amirali cubiculo inita esse consilia de trucidando

Insuper mendacia
pseudocatholici.

vide Varianum pag. 52 etc.
dando Rege, Regina matre, duobus Regis fra-
tribus, & omnibus proceribus, deque regio im-
perio in Gallia abolendo, aut à Valesis ad
aliam gentem transferendo. Mirari rex, ne-
que initio credere, qui sibi conscius esset, suæ
in id genus hominum clementia, mansuetudi-
nis, benignitatis, & liberalitatis: moranti at-
que ambigenti, Index maximi inter illos no-
minis & spectata fidei affirmat, se coniurationi
interfuisse, & metu ne, recusans iurare, oppri-
meretur, cum ceteris iurasse, sed lingua tan-
tùm, mentem semper ubicunque Regis salus pe-
riclitetur, iniuratum gesturum: si de Guis-
ianorum tantùm cæde actum esset, aut si regi ac
Reginæ matri, & Regis fratribus, quibus vitam
sæpius acceptam ferat, parceretur, nihil sibi un-
quam tanti futurum fuisse, ut socios, optimos
quidem viros & pios, Regis que antea obser-
uantissimos, sed nunc ira præcipites, & de au-
ctore vulneris, opinionis errore lapsos, indica-
ret: sed ita rem esse, nisi rex sibi, suisque cave-
rit, omnes inter cœnandum perituros: simul &
sperare se, Regem periculum vitasse contentum,
iratis & errantibus, non scelere aut nequitia
peccantibus, pro sua perpetua clementia igno-
turum: quæ ne spes eum frustretur, vehementer

Nomina, si vi

etiam atque etiam Regem orat, ac flens obsecrat. Confirmatus à Rege, & bono animo esse iussus, exequitur inde, quando, ubi, & à quibus coniuratum sit, qui, quo ordine ad eadem destinati, quæ, quibus ducibus partita ministeria, quæ consilia in omnem euentum capta, siue res successerit, siue non successerit, & siue pax seu bellum cum Catholicis sit futurum. Magnam regi fidem faciebat Index ipse, quem semper Colignio addictum, & ab ipso probatum sciebat, tum etiam rerum ipsarum suis circumstantiis ac notis expressarum, indicia, cum ecce alter index, & tertius, diuersis temporibus, nec ita longo interuallo discretis, ex eodem coniuratorum grege, mirantes alij alios, cum se quisque solum futurum coniurationis delatorem putaret. Idem prorsus constitit, omnibus seorsim auditis, indicium: coniurationis locus ac tempus idem, personæ eadem ac totidem, eadem futura cadis hora, eadem munerum inter coniuratos distributio, idem eorundem per eosdem interficiendorum numerus, eadem consiliorum in utramque partem ratio: nihil varium, nihil dissimile, conuenientia omnia. Rex nullum amplius dubitationi locum esse ratus, matrem, fratresque, & de suis consiliariis sapientissimum &

mum et spectatissimū quemq₃ vocat, rem, sicuti
 indicata erat, proponit: tres quos retinuerat in-
 dices, audiri iubet: audiuntur, et rem omnem, ut
 antea Regi, sic nunc apud Concilium exponunt.
 Admiratio terrōrque omnes occupat, sed ma-
 gnitudo periculi ad deliberandum & mature
 præcauendum excitat. itaque, remotis indicibus
 deliberatur. Senes doctrina & usu peritissimi,
 summis & periculosissimis morbis, summa &
 extrema remedia adhibenda censent: occurren-
 dum esse coniurationi quamprimū, & quod
 nefarij homines molirentur, id confestim in sce-
 leris authores regerendum: ferro rem statim ag-
 grediendam. Rex, Regina mater, & Regis
 frater uterque, seueritatem istam & celerita-
 tem perditorum quidem hominum audacia &
 scelere dignam esse, sed æquius, et perpetua Re-
 gis in eos clementia dignius sibi videri, rem
 omnem amplius queri, interim eos, qui coniu-
 rasse dicantur, comprehendi. Tum Senes, ab
 executione hīc incipiendum esse dicere: in re
 aperta, tot casibus obnoxia, tantōque impen-
 dente periculo, non esse longum questionis or-
 dinem, et litium moras ac dilationes expectan-
 das: cum audacissimis, iisque plurimis, rem esse:
 Regem præterea temporis angustiis urgeri, pū-

Senes hi, istis
 nae castissimis
 tractatoribus p
 similes. — Van
 quopiam opu
 isset.

Hic processus
 ap. Barpatus
 demisit atq. u.
 varamisandum
 49.

Et temporis maxima rerum momenta verti,
 frustra occasionis tarditatem expectari, ubi dies
 una, vel hora potius, magnam cladem sit alla-
 tur. *Ad ea Rex, se non salutis suae tantum, sed*
etiam & existimationi consultum velle:
si res amplius queratur, & coniurati compre-
hensi conuincantur, utriusque simul prospectum
iri. Quid enim dicturas gentes exteras? ad ul-
ciscendas videlicet veteres iniurias, pretextum
coniurationis esse quaesitum: ita verò, sibi à ma-
ioribus traditum imperium, sic se à teneris an-
nis ab optima matre educatum & institutum,
ne quem inauditum condemnaret, ne quem in-
demnatum necari pateretur: religionem sibi es-
se, indicta causa de quoquam statuere: malle se
dubium vitæ, quàm certum famæ atque animæ
periculum adire: se sperare, quoniam res indica-
ta sit, utrumque, sine cade, vitari posse. Mitte
verò istam spem, Rex nimium clemens, inquit
ex illis senibus unus, Coniurati huiusmodi occi-
di fortasse statim possunt: capi verò, pauci, nec
sine cade, poterunt. Et (ut tu insidias effugeris)
certe quartum civile bellum non effugies, ac
tum repetentur illæ rapinæ, incendia, direptio-
nes, conflagrationes, ruinae, quibus Gallia tua
adhuc misera sunt: et dum coniuratis hostibus
 nimium

nimiùm parcis, fidelissimorum atque optimorum civium prodigus fueris, & in patriam crudelis, cuius novissimum casum, inopportuna ista clementia accelerare velle nunc videris. Hac verò prodita abs te patriæ fama, Rex optime, hæc conscientia labes imprimis vitanda tibi est: nam pulcherrimum et necessarium factum, omnes æqui & boni laudabunt, quod scimus tibi omni iure humano atque diuino licere: nec desunt quæ tibi afferamus exempla, si res longam potius orationem, quàm celerem executionem desideraret. Age Rex, serua te, serua tuos, serua nos omnes, serua patriam. His motus Rex, cum aliquantum cunctabundus in attentissima cogitatione defixus stetisset: Quandoquidem igitur (inquit) ita maxime expedire, ac legibus diuinis atq; humanis congruere vobis videtur, ita fiat. Deum Optimum Maximum oro, sic mihi adsit, & rei, quam inuitus nunc paro, secundos ac prosperos exitus largiatur, ut ego depellenda à me, non inferenda fraudis causa facio. Tum accersitis iis, qui ad eam rem maximè idonei visi sunt, imperat ut in eos tantum animaduertant, quorum inter coniu-
ratos nomina delata et perscripta erant, à ceteris prorsus abstineant: maximè verò, ut sedi-

Ab quod in pace
 sibi iuxta
 maddaba cog

tionem popularem ac vulgi tumultum prohibeant: caueant ne in insontes, fontium occasione, sauiatur. Abeuntes ad imperata facienda, reuocat semel, atque iterum, ac tertio. Ter reuocato, ter repetito mandato, non nisi ad extremum, liberius à Senioribus increpitus, in Concilij suasionem et iudicio permansit. Ergo tandem stat sententia. Plectuntur Coniurati, albescente iam die, qui Bartholomæo sacer & festus est: sed ut accidisse plerūque in huiusmodi rebus cōpertum est, neque Coniurati omnes, & aliquot non coniurati ceciderunt. Quinetiam plebs, insidias Regi factas, & consilia de urbis huius vastatione & excidio habita audiens, Principis & suo accensa periculo, nonnullo quoque nouæ Religionis odio, passim, & in quosdam temere sauiit, quos ut religionis, ita etiam coniurationis Colignio socios putaret. quod malum etiam ad aliquot alias Francia urbes manauit, & contra Regis voluntatem atq; edictum plerique interempti sunt. nemo id grauius tulit, quam Rex ipse. Sed hæc est, Eluidi, quemadmodum initio epistolæ posui, multitudinis natura, ut aut ociosa placide quiescat, aut impotenter tumultuata, crudeliter sauiat, modum nunquam teneat. Ac quidem, nunquam de-

sunt

seruantissimi
 quæ maiestatis
 illi, nihil grauius
 ipsi subleuati
 auz' etc.

sunt inter ciues ubicumque terrarum, odia, in-
uidia, iurgia, lites, quibus etiam omnibus, ex po-
stremo ciuili bello, Gallia nostra redundabant:
vix enim unquã est, ut in victores victosque,
tam citò solida fides coalescat. Itaque dum alij
se vindicare Principem existimãt, alij suas vl-
ciscuntur iniurias, alij inueteratum odium ex-
plēt, nonnulli etiam præda auaritate rapiuntur.

Regis æquissimi voluntas negligitur, Regium
Edictum non attenditur: Regi ingens doloris
materia nascitur, qui nihil acerbius in vita un-
quam vidit, quàm eorum, quos seruare summe
cupiebat, interitum. Sane quicquid ab optimo
Rege & ciuium suorum amantissimo profici-
sci potest, id omne (quantum in ipso fuit) C A-
R O L V S Rex Christianissimus cumulatissime
prestitit. Vix præterierat hora diei prima, quam
nos septimam numeramus, cùm Edicto cades
amplius fieri vetuit, si qui deinceps conspiratio-
nis affines esse dicantur, comprehendi iubet: ho-
mines armatos, alios vicatim constitui ac dispo-
ni, alios urbem circumire, qui plebem cõtineant
& compescant, mandat: tertia post die in Sena-
tum venit: ex Senatus sententia aduersus sedi-
tionem popularem graue decretum facit: au-
thor est ut perscribatur, ut recitetur illicò: adest

C ij

*Hæcne in
gallo obse
quantijs p. 4*

*Vide Baran-
dum pag 48*

ipse perscribenti & recitanti, deinceps singulis diebus per Praconem repetitur, cruces tota urbe defiguntur ad tumultuantium terrorem ac poenam, mittuntur in omnes Prouincias ad Praetores aut Proconsules Edicta, quibus caedes districte vetantur: nouae Religionis homines in Regis fidem ac tutelam recipiuntur: qui eorum quempiam occiderit, eius caput sacrum esse iubetur: pacificationis Edictum quodammodo confirmatur, decreta praeterea sunt in tumultuantes quaestiones seuerae: animaduersum in paucos scio. Sed quid agas? in tanto tumultu aliter fieri non posse, nec expedire, facile tibi, Eluidi, atque omnibus reipub. gerenda peritis persuaserim. Illud vero omnem clementiam exuperat, quod in vindicanda coniuratione, omnium, quae post homines natos factae sunt, audacissima & sceleratissima, atque in summa aerarij inopia, tamen caesorum bona omnia liberis eorum concessit Rex clementissimus: & quibus non modo patrimonia, verumetiam honorum ac bonorum spem in perpetuum adimere iure laesae maiestatis et perduellionis poterat, eos paternis bonis donatos, ceterorum nobilium loco habitos, ad omnia praecleara & summa reseruauit. In unum, ex tanto caesorum numero, Colignium, coniurationis fontem,

fontem, iure ac legibus per Senatum Parisiensem agi voluit, ut coniurationem factam esse, maximi & grauissimi Senatus iudicio constaret. In reliquos autem inquiri vetuit: satis habuit patere omnibus mortalibus, consilia inita esse sui trucidandi, & Regni euertendi: coniurationis pœnam aliam nõ expetiuit, quàm qualem & quantam magnitudo periculi, & celeris remedij necessitas postulabat. Regina verò matris in comprimendis seditiosis prudentiam, & consilium, & in conseruandis afflictis curam & sollicitudinem, nemo vnquam satis digne scripserit: nihil vnquam tam anxium, tam sollicitum fuit, quàm funesto illo die sapientissima & clementissima omnium fœmina: quæ frustra se in bello pacem semper spectasse videbat, si pax erat alterutris perniciem allatura, & si toties conciliata compositaq; pacis laudes suas vna dies deletura. Quid heros ille Erricus, Regis frater, Andium Dux? quàm benignè, quàm salutariter laborantibus succurrit? Omnia antea dederat Principis optimi, generosi, fortis, magnanimi, grauis, iusti, benefici, liberalis, per omnem atatem documenta: duo postrema ciuilia bella, attritis iam Gallia viribus, sua virtute, authoritate & fœlicitate cõfecerat,

*certa patriæ salus, & unicum rebus nostris
 perditis & afflictis præsidium: pacem sancitam
 à Rege, primus & maxime omnium coluerat,
 Edicto pacificationis supra quàm dici possit, obe-
 dientissimus, atque ut belli fulmen, ita pacis
 vinculum extitit. Iam verò nunc si de ALEN-
 CONIO Duce, altero Regis fratre, Principe gene-
 rosissimo, clementissimo, atque optimo, si de
 reliquis proceribus ac primariis viris dicere hîc
 instituam, vereor ne longa nimis sit Epistola:
 quorum profectò omnium incredibilis quædam
 et singularis non modò publica prudentia, con-
 silium, fortitudo, seueritas in cohibendo cæco
 plebis impetu & furore, verumetiam priuatim
 in periclitantes misericordia, benignitas, &
 humanitas enituit. Palatia namque Princi-
 pum, itémque nobilium & potentiorum, imo
 etiam, mediocris fortune hominum, domus,
 omnibus tanquam in Asylum confugientibus
 patuerunt: ubi non modò tecti conseruati que
 sunt, verumetiam pie, religiose, atque hospita-
 liter inuitati, & omni genere humanitatis li-
 beraliter accepti cultique. Nemo est paulò ho-
 nestioris loci & conditionis Catholicus, qui non
 aliquo à se tecto et conseruato gaudeat. Omnes
 item, qui ex illo incendio euaserunt (non autem
 ita multos*

ita multos absumpsere seditionis flammæ) aliquem ex Catholicis, suum conseruatorem, suum patronum & parentem agnoscunt: plurimiq; iam hactanta nostrorum bonitate, & equitate, in viam ad nos redierunt: atque hi, illos conseruatores suos: illi, hos à se conseruatos, mutuò ac pleno iam amore diligunt: nec, post miserum illud & calamitosum religionis disfidium, coniunctiores unquam fuere Gallorum animi: ut seditio illa, quæ tantum boni, & tantum concordie esset allatura (quamuis horribilis) pene tamen optanda fuisse videatur.

HÆC, ut scripsi, ita gesta esse, partim mihi ipse conscius sum, Eluidi doctissime atque sapientissime; partim ab iis hominibus accepi, quos rebus omnibus, quæ tum gererentur, interfuisse non dubito, & à spe, metuque ac studiis partium semper liberos esse putavi: nihil autem unquam profectò apud me tanti fuerit, ut sciens fallam. Quòd si ex veteribus Græcis unus rectè olim monuit, nervos esse sapientie, non citò credere: in suspicioso isto & maledico tempore, assensiones omnes mihi videntur precipue sustinenda, ne fidem & authoritatem nostram temere auditis adiungentes, opinionibus vulgi rapiamur in errorem, & in maxi-

*ma rerum ignoratione versemur. Sed liceat
 mihi (quaeso) nunc apud te parumper eos ho-
 mines insectari, qui in Aulis Principum otio
 diffuentes, ex fraude toti compositi, dum per
 luxum & ignaviam etatem agunt, falsis &
 mendacibus sermonibus omnium mentes com-
 mouent. Hos ego, ex toto vita instituto, fami-
 geratores, prisco nomine soleo appellare: ij ve-
 rò sunt, qui rumores omnes, & rumorum au-
 ras ventosque colligunt, afflant, qui obscœna
 carmina & famosos libellos spargunt, dissemi-
 nant, ediscunt, recitant propalam, ac memo-
 riter: quicquid tectum in ipsis est aut inuolu-
 tum, si modò flagitiosum sit, copiose explicant:
 denique, nullo alio scriptorum genere delectan-
 tur. Quibus certe, nulla unquam veri, nulla
 honesti, aut recti cura fuit: unum tantum stu-
 dium est, ut cum aculeo faceti, in conuiujs
 modestos viros rodant, vel in circulis velli-
 cent, vel apud Principes suos, de matrona-
 rum adulteriis, dedecore familiarum, aut quod
 grauius est, de exterorum etiam Regum ac
 Principum erratis & vitiis, multa fingendo,
 multa comminiscendo, et multa mētiendo, sem-
 per loquantur, vel in aures insusurrent. Quo-
 rum profectò hominum ridenda fortasse leuitas
 esset*

esset, quanquam cum summa animi prauitate
coniuncta, nisi iam compertum nimis habere-
mus, nullam rem aliam plus afferre detrimen-
ti negotiis Principum ac populorum, quorum
persæpe res magna, opinione & fama incli-
nantur & vertuntur, nihilque plus habere
momenti ad dissuendas & disiungendas Re-
gum inter se ac Principum voluntates et ami-
citas, quas tueri & ornare optimus quisque
debeat amore reipublicæ. Comprimendi itaque
mutuis bonorum auxiliis mihi viderentur esse
huiusmodi sermones, & coercendi hi homines,
qui in aliena ciuitate inique curiosi, maximo-
rum Regum & præstantissimorum populorum
famam noménque, ultrò, maledico dente la-
cerant & cruentant. Ego verò, etsi satis intel-
ligo, quid Principi meo in suos ciues licuerit,
id omne suæ tantum notionis, cognitionis, suiq;
iudicij aut arbitrij esse, tamen quòd eum sem-
per magis existimationis bonæ, quàm imperij
memorem & cupidum esse cognoui, nec recu-
saturum putem quominus omnes equi & bo-
ni de suis rebus audiant & statuunt, ideo fa-
ciundum esse mihi visum est, ut de istis quæ
hïc nuper acciderunt, diligentissimè perscribe-
rem, & Regem Christianissimum ab obtre-

Etatorum calumniis, non tam maiestate imperij, quàm innocentia, vindicarem.

Coniurationem ergo factam esse, nemo extra coniurationem ipsam tam improbus, aut tam impudens erit, qui negare audeat. Ac præter illos tres coniurationis Indices, multi Coniuratorum cum caderentur, exclamarunt, se non sine numine pati, quæ in alios machinati essent: comprehensi, post illorum cadem alij, non omnia quidem, sed nonnulla, quæ ab indicibus delata fuerant, aperte confessi sunt. Quæ ab Indicibus, quæq; à confessis, de singulis rebus, enuntiata fuerant, ea deinde omnia per Senatum quæsitæ, exploratæ, perspectæ, patefactæque sunt, prout actis Curia testatum, & consignatum continetur. Quod si non indicibus, non confessionibus rerum, non ipsa rerum fide, non Senatus ipsius iudicio conuicta & constricta coniuratio teneretur, sed suspicionibus & coniecturis ad eam perueniendum: parum credibile, scilicet, esset, in istis hominibus tantum scelus, qui in luce Franciæ, atque adeò in oculis omnium gentium, Regem, ex occultis primùm insidiis ad Meldensem urbem, deinde aperto bello aggressi sunt, et in hac ciuitate inclusum satis longa obsidione, quamuis

quamuis irrita, oppugnarunt? Quid verò eis defuit, quod si adesset, eos coniurasse crederemus? audaciâ ne? qua per annos tredecim partim clam insidiando, partim aperte & propalâm cadendo corroborata, omnia quæ periculosa & capitalia per se sunt, leuia iam, facilia, secura, ludos denique sibi esse ducebat: Tum autem confirmatam consuetudine & vetustate audaciam, Colignij vulnerati dolor atque ira ad omne scelus efferauerat. Age verò, quæ spes illis aut fiducia potius defuit? perficiendî ne sceleris? cùm omnia factionis capita & audacissimi quique, ac manu promptissimi, in aula essent, quod nunquam antea accidisse putem: Rex contrâ, imparatus, inermis, qui spectacula tantùm cogitaret, & celebritatem illam, atque elegantiam Ludorum, quos ornandis sororis suæ nuptiis, sumptuosissimos & magnificentissimos parauerat. An præmiorum sceleris perpetrati? qui trucidato Rege & fratribus, non modò securitatem sibi in perpetuum pariebant, sed Regnum amplissimum inuadebant, aut ad quos libuisset, sine ullo negotio transferebant. An Regni per scelus adepti, diutius retinendi? qui iugulatis Principibus & optimatibus, plebem facile iugum subitu-

ram credebant: Reges exteros, nobis fœdere vel necessitudine coniunctos, qui tantum nefas vindicare possent ac vellent, nimis longo intervallo à nobis disitos, aut Turcico bello, vel etiam suo ac proprio, impeditos sciebant: Germanis se & Anglis, quibus saepe mentiendo imposuissent, verba daturus sperabant. Quid si cogitata non perfecissent, an deerat illis impunitatis spes, illecebra ad peccandum omnium maxima? qui toties coniurantes, toties rebellantes, impunitatem consecuti fuerant: quibus coniurationes & insidia, quæ cæteris hominibus capitales & exitiosæ esse solent, solis erant impunitæ ac liberæ, solis gloriosæ ac præmiis & honoribus dignæ. Horum igitur de coniuratione si nihil indicatum, nihil confessum, nihil perspectum, nihil convictum, nihil iudicatum esset, tamen eos magis non coniurasse, quàm coniurasse, contra quàm in aliis hominibus, miraremur.

At enim de indemnatis, indicta causa, statuendum non fuit. Hæc quidem Regis erat, Reginaq; matris, & fratrum Regis opinio: sed vicit tutior Seniorum atque Optimatum sententia, ne Regi, dum in coniuratos questionem parat, coniuratorum ferrum visceribus hauriendum

riendum esset. Sic accepimus Romanos Senatores, in Lentulo, Cethego, Gabinio, causa dictionem non expectandam censuisse, sed Consuli authores fuisse eorum quamprimum interficiendorum. An igitur, quod in libera ciuitate Consuli, ex autoritate Senatus licuit, id Regi, in Regno suo non licebit? Sed exempla non moror, ubi ius certum & exploratum est. Docemur autem ipso iure Romano (quod tu imprimis, Eluidi, tenes) non solum nostro Gallia, in criminibus & iudiciis non eadem, qua ceteros, conditione esse illos, quos statim puniri publice interest, ut seditioum concitatores, ut duces factionum: atque in seditione praeupta, factioneque cruenta, vel alia iusta causa, qua moram non recipiat, etiam minoribus Magistratibus, à quibus appellatio est, licere punire, deinde ad Principem scribere, praue-niendi periculi causa. Quid igitur, ipsi Principi, in extremo suo, suorumque omnium, & totius imperij periculo, in factiosos ac perduelles fas non erit? Verum, immensus fortasse caesorum numerus nonnullos offendit. Primum, ne milesima quidem pars cecidit eius numeri, quantum isti vociferantur: deinde, omnes qui, praeter coniuratos, interfecti sunt, in scio Rege,

inuito, prohibente, dolente, & fortasse vindicaturus, interempti sunt. In coniuratis autem, quantacunque multitudine casus, non quot ceciderint, sed quot coniurauerint, attendendum esse, facile omnes mihi concedent: atque ij maxime, qui à Romanis, legiones non solum decimatas, sed interdum totas & integras securi percussas, & à Mose sanctissimo viro, multa hominum milia trucidata meminerint. Adhuc igitur omnia constare video, Coniurationem factam esse, pœnas non solum expetendas fuisse, sed eo modo expetitas, quo per leges licuit: nec in numero casorum ullam Regis culpam esse: contraque, summam in eo laudem, quod ne omnes quidem coniuratos interfici iussit.

Nunc ad ea, quæ vani homines, de nescio quo Regis in Amiralium odio, & de eiusdem dissimulatione diuturna falso iactant, paucis respondendum est. Imprimis illud dico, ubi coniurationem factam esse constat, non esse de odio querendum: nec enim, si odiosus erat Regi Colignius, ideò minus in eum coniuratio animaduertenda fuit: & si de coniuratione dubitaretur, tanto verisimilior in Regem coniuratio fuerit, quanto citius in eum coniuravit quis, cui sit

sit odiosus, quàm in eum à quo diligatur. Sed nemo unquam profectò, posteaquàm Rex pacificationis Edicto, nouæ Religionis homines pro ciuibus habere voluit, vllum eius odium in quenquam eorum vidit, non Colignius ipse, homo omnium perspicacissimus, & suspiciosissimus. Tantam autem in adolescente Rege dissimulationem, quæ tot viros, tam astutos, tamdiu, in tanta familiaritate, usu, consuetudine, tantæque sermonum et negociorum varietate fefellerit, existimare, hominis est in rerum natura, atque in hominum vita & consuetudine parũ versati. Ne sexagenarius quidem veterator callidissimus, non Sinon aliquis, non Ulysses, vel minimam tantæ dissimulationis partem, ad breue tempus præstiterit. Quòd si (contrà quàm natura patitur) tam veteratoria calliditas in iuuenilem ætatem cadere posset, tamen ingenio ad omne integumentum & malitiam à natura composito, plurimisque & maximis simulationum & fraudum artificijs, & consuetudine fingendi, fallendique, perpetua corroborato, opus esset. Rex autem Christianissimus, natura ingenuus, simplex et candidus est: quinetiam generosa quadam iracundia & calore apertior, quàm fortasse Regi

opus sit: ita verò per omnem vitam assuevit, ut liberius ac promptius animi affectum indicet, nec studia sua, aut voluntatis inclinationem, sponte se proferentem, occultare aut celare ullo modo queat. Quare desinant inepti homines atque imperiti, de adolescente Rege ad omnem ingenuitatem nato, & per aetatem omnem liberaliter ad honestam simplicitatem educato, simulationum & calliditatum portenta loqui: desinant odij ignes & ardorem ibi fingere, unde nullum fumum quisquam tamdiu viderit.

Sed illud de odio regis & diuturna dissimulatione imperite dictum, apertissime convincitur & refutatur ea regis ingenua professione, qua coniuratorum caedem statim secuta est, & qua tabulis Curiae continetur. Nisi enim coniurationem esse factam constaret, cum posset Rex caedis auctoritatem defugere: qua (malum) in tam astuto ac vafro (ut isti volunt) homine simplicitas, vel stupor potius, fuit, per praetorianos milites, ac custodes suos caedem facere, et statim se eius auctorem profiteri? Quasi verò non infra omnem astutiae mediocritatem fuerit, de tam multis alios summittere, qui rem perficerent, aut per certos homines plebem commotam & actam, in eos quos perdere vellet immit-

immittere, aut etiam per eosdem ipsos custodes rem noctu perfectam abnegare, et à se in quosvis alios suspicionem derivare, ac deinde, ira ad tempus simulata, tandem placatum et exoratum, Edicto crimen abolere. Verendum (scilicet) erat, ut pauci illam provinciam susciperent, quam infiniti fortes viri, veterum iniuriarum memores, sibi, ni Regis auctoritas contineret, ultrò sumpsissent: aut ne plebs Parisiensis Colignio infestissima, rem, praesertim ducibus magnis accensa, segnius exequeretur: aut etiam ne abolitio, in Regis defensoribus ac propugnatoribus semel usurpata, monstri instar obtineret, qua in oppugnatoribus ac perduellibus ter repetita, familiaris iam & ordinaria videretur? Nemo Regi neganti non credidisset, cui ante coniurationem patefactam & conuictam, vix creditum est affirmanti, cum ipsi fidem cæteris in rebus semper culta veritas astruxerit: in hoc autem facto, sua clementia & lenitas, & singularis quaedam in id genus hominum benignitas abrogaret. Obscura nox omnia texisset, & suspicio ad alios quosvis potius quàm ad Regem pervenisset. Qua igitur, obsecro, calliditas ista fuerit, quod celare velis ac possis, id ultrò profiteri? An non isti

in aestimanda aliorum astutia & calliditate, suam ipsi simplicitatem, hoc est, amentiam et stultitiam, produnt?

Verumtamen quoniam audire de odio tantopere volunt, fateor sane Regem ex civilium bellorum acerba recordatione, in huiusmodi homines, odij causas plurimas & maximas habuisse, quas tibi, scio, & bonis omnibus probatum iri. Quater iam antea in Regis & totius Regni perniciem coniurauerant, ter Franciam totam exteris gentibus aperuerant: bellum impium ac nefarium Regi, patriaq; intulerant: magnam civium partem à Rege, Regem à civibus, ciues à se inuicem disiunxerant: horum corpora ferro, igni, præcipitio, illorum animos rebellione et omnium scelerum immanitate corruperant: sanctissimis imprimis templis ac delubris vastitatem & ruinam, presbyteris & clericis, post cruciatus & laniatus ferissimos, necem attulerant: religiosissimis sepulchris reuulsis, corpora Regum, & Principum, canibus voranda obiecerant: omni denique iure diuino atque humano violato, infinita scelera patrauerant, quibus singulis innumerabilia supplicia deberentur. Hæc in patria. Quid foris? Ut in patria ciues, sic foris socios fidelissimos & optimos

mos, à Christianissimo Rege, sic Regem à sociis, socios à se inuicem, alios suspicionibus ac simulatibus, alios cruentis seditionibus distraxerāt: ciues cum suis Regibus, Reges cum ciuibus suis commiserant: omnia confuderant, miscuerant, peruerterant. Atque hac triplici tumultu. Quid? pacem quomodo Collignius coluit? Scimus cum exteris nationibus per eum sponsiones & pactiones factas: fœdera vetera contra pacificationis Edictum, continuata, noua etiam icta. Quid delectus tota Francia habitos referam? quid descriptiones equitum ac peditum tertio quoque mense ad eum mitti solitas? Quid dicam ei suas Indictiones, suos Questores, suum fiscum fuisse? Quid fœdus Hispanicum attentatum, ut qui pace se diu stare non posse videbat, patriæ ruinâ se stabiliret? Sed nihil attinet vlcus istud modo tangere, & ciuilia mala commemorando renouare, quorum memoriam deleri oportere arbitrantur omnes patriæ amantes ciues. Ego, quod ad me attinet, totum istud defensionis nostræ non leue caput, malo omittere, quàm non indulgere moderationi animi mei: aut vix dum bene obductam reipub. cicatricem, asperius refricando, dolorem mihi ipse facere.

*Utinam aduersa nostra perpetua obliuione ob-
 ruatur: utinam de illis sileant omnes literæ, nul-
 lûsq; sermo perennis sit: utinam reticentia &
 silentio eorum hominum qui uiuunt, discordia-
 rum nostrarum cause, rationes, & euenta apud
 posteros ignorentur, ne fortè exemplum de mo-
 ribus nostris trahant. Interea uerò nos, singula-
 rem Christianissimi nostri regis sapientiam, hu-
 manitatem et bonitatem imitari debere fateor,
 qui Colignium Amiralium, à quo se laesum, ac
 uolatum sepiissime, credebat, cui uni omnia
 mala quæ uidimus, quid autem mali non uidi-
 mus? accepta ferebat, non modò securũ & sal-
 uum, ad coniurationem usq; optima fide prasti-
 tit, uerumetiã donis amplissimis ac muneribus,
 ut hostis animum sibi conciliaret, cumulauit,
 nec dum liberalitatis & benignitatis finem fa-
 cturus, nisi coniuratorũ gladios prope districtos,
 & iugulo iam imminentes & quasi hærentes
 uidisset. Spirante profectò Colignio (ut totum il-
 lum de coniuratione locum aliquando conclu-
 dam) cum nihil Franciæ pacis neq; secum, neque
 cū exteris esset habitura, Deus illum hominem
 in eam uoluntatem impelli passus est, ut regem
 atrocissimis minis tandem lacefferet: Deus (in-
 quam) illum, Deus adigit, ut nefaria conspira-
 tione*

tione pernitiē sibi accerferet, & patrię salutem, quo uno modo poterat, maturaret. Idem (ut spero) consequentia eodem tenore fortunabit, & Francia tot bellis ac seditionibus afflictā, discordiarum ac tumultuum authoribus nūc tandem sublatis, pristinam pacem & tranquillitatem, cum Legum, Magistratum & Iudiciorum authoritate restituet: fidem, iustitiam, pietatem & humanitatem reuocabit: iuuentutis raritatem sobolis propagatione replebit: omnium bonarum & laudatarum artium studia, quę tot seditionum tumultibus prostrata iacent, excitabit: suam militibus disciplinam, opificibus industriam, agricolis gratum almae telluris cultum, mercatoribus tutum ac liberum com meatum: & florentissimo quondam, ante religionis dissidia, huic Regno veterem dignitatem, splendorem & amplitudinem restituet.

*Q*UAMOBREM omnes, in quorum manus hæc nostra litera, tuo munere fortasse ventura sunt, Eluidi sapientissime, hoc loco monendi mihi videtur esse, ne Dei Optimi Maximi beneficium nobis inuideant, ne Francia salute & à nefarię conspirationis periculo diuina liberatione doleant, ne præclarum ac necessarium,

*Regis factum calumnientur: néue falsos calumniantium rumores, credulitate sua alant: ne eum denique inhumanum & crudelem esse dicant, aut existiment, qui humanissimos & lenissimos patres, sua in omnes ciues indulgentia, & in noua religionis homines clementia et benignitate superauit. Clementissimus Rex, toties deuictis perditis illis ciuibus, à quibus erat obsessus, oppugnatus, atque omni contumelia uiolatus, seipsum illa difficiliore ac nobiliore uictoria uicit: iniurias omnes uoluntaria obliuione contriuit: perduellibus non solum criminis liberationem et ueniam dedit, sed pristinam etiam dignitatem restitutam amplificauit: quæ qui facerent, semper à ueteribus illis sapientibus (ut tu non ignoras) nõ tantum summis uiris æquati, uerumetiam supra omnem mortalitatem habiti, simillimi Deo iudicati sunt. Nunc uerò, hæc singularis & diuina uirtus, quæ nullis unquam historiarum monumentis, nullis poëtaru carminibus satis laudari & celebrari possit, non modò sua laude carebit, sed ueteratoria quædam (proh nefas) & quæ in nullum hominem cadere possit, fraus habebitur? Liceat mihi (quæso) exclamare in epistola. O ingratos hominum mores! ò tempora
 præcla-*

*praclarissimis quibusque virtutibus infesta! o
 miseros his temporibus homines virtute ac me-
 ritis egregios, nisi sua virtute tantum, ac non
 hominum gratia atque opinione, nitantur, nisi
 virtutem ipsam (ut par est) sui ipsius premium
 ducant. Ante coniurationem vindicatam,
 Rex Christianissimus unus erat istis clemens
 ac fidus, unus ingenuus, unus simplex &
 apertus, unus istorum solatium, tutela, presi-
 dium, unus amor ac delicia, unus omnia. Est
 hac huius seculi labes & macula, in prae-
 stantibus viris & optimè de genere humano meri-
 tis, non modò res pulcherrimas obliuisci, sed
 etiam nefarias, inauditas, quaeque per rerum na-
 turam & hominum vitam esse non possint, sus-
 picari: Regum imprimis laudatissimorum fa-
 mam incessere, veras ipsis virtutes detrabere:
 vitia falsa & incredibilia affingere. Nulla
 virtus usquam tuta, nulla maiestas sancta,
 nulla dignitas inuiolata. Nullòne merito suo,
 nullisne hominum iudiciis unquam in arcem
 tutam, ac velut sanctam, excellentes virtute
 ac meritis viri, & sapientissimi Reges perue-
 nient, ubi virtus & maiestas, si non laudata,
 at saltem tuta sit? Quod si ab improbis, si ab
 imperitis ac leuibus obtineri non potest, at certè*

à bonis & constantibus, & rerum peritis, præsertim ab omnibus Principibus, ac Potestatibus facile Regem Christianissimum spero consecuturum, ut apud eos, sua ipsi fama, suum nomen, & amicitia in perpetuum constet: quos insuper in Regis optimi rebus aduersis et fractis, suis integris & secundis, cogitare decet, quàm sit varia vite mutabilisq; ratio, quanta fortuna volubilitas, quanta casuum humanorum varietas, quanta sæpe sit in iis qui parent, nõ solum leuitas, inconstantia, mobilitas, sed etiã contumacia, peruicacia, infidelitas atq; perfidia: accidere posse (quæ rerum humanarum vicissitudo est) ut et ipsi aliquando simili tempestate iactati, Regis Christianissimi, non solum equitatem & moderationem in æstimanda sua iniuria, sed etiam opem atque auxilium in depellendo ac propulsando periculo expetant. Nulla unquam ætas tot seditionibus, tot in Principes rebellionibus & coniurationibus infamis fuit: quòd si ad temporum iniquitatem & fatalem quandam huius seculi calamitatem accedant Principum inter se inuidia, similtates, aut etiam odia, quo modo tandem Principalis auctoritas & maiestas erecta consistat, ac non statim præcipiti casu ruat? Omnes autem populos quibuscun-

buscunque pareant, & quocunque Politia genere contineantur, cogitare & secum reputare oportet, nihil esse tam popolare, nihil tam multitudini salutare, quam pacem, quietem, & ocium, quibus sine obedientia perfrui non possunt: nihil contra ipsis perniciosius, quam seditiones, & imperiorum detrectationes: nihil exitiabilius, quam Colignios, seditio- num, & inde miseriarum omnium, auctores: motus ciuiles & tumultus populares, Principibus molestos quidem illos, at raro calamitosos esse: multitudi- ni autem semper ac statim miseros atque funestos: plebem omnium primam expilari, euerti, laniari, conflagrare, & (quod grauius est) ista omnia pati in speciem quidem, ut sibi nonnihil boni, aut malorum alleuationem quarat: re autem vera, ut turbarum ac factionum ducibus, scelerum impunitatem, aut etiam opum & honorum accessionem, nimis credula & simplex afferat. Multas Colignius Regi, Reginae matri, Regisque fratribus molestias exhibuit, necem etiam, quam Deus auertit, machinatus est, ac plebem Gallicam omni genere malorum miseram reddidit: imò de nullis peius meritis est, quam de sua religionis hominibus, quibus (licet in vero Dei cultu

errantibus) tamen modestis sane ac quietis, indignas vexationes ac misérias attulit, dum illos à Rege, Regem ab illis disiungit: dum illos in Regem, Regem in illos armat: dum plebem Catholicam in multos eiusce religionis imbelles, inermes, pacis etiam & otij amantissimos, odio seditiosorum accendit. Quæcunq; incommoda, quæcunq; mala, nouæ religionis homines, toto Regis Christianissimi Regno passi sunt, ea omnia à Colignio & paucis aliis profecta sunt. Postea enim quàm Colignius, religione in factionem versa, illos cum Catholicis commisit, agique cœptum est, utra pars esset, non utra Deum melius sanctiùsque coleret, tum demum extitere illa non solum in armatos iudicia, proscriptiones, praelia, sed in inermes & quietos, plebis Catholice conuicia, pulsationes, expilationes, ex urbibus eiectiones, interdum etiam cedes & trucidationes: unde vindictæ atque odia implacabilia, quæ etiam in pacis tempus redundarent, & perpetuam turbulentis viris seditionis materiam præberent. Nemo hominis morte tantum boni consecutus est, quantum illi ipsi, qui eum amanter luxerunt: qui eo uiuo non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu poterant. Qui si aliquando sa-
pere

pere incipiant, vel potius, quia iam plurimi sapere incipiunt, eius memoriam perpetuò oderrint, & quot eo viuo mala subierunt, tot, eo nunc extincto, bona ab optimo & humanissimo Rege expectabunt et consequentur. Regem Christianissimum, sicut iam dixi, natura clementem & lenem genuit: clementiam & lenitatem innatam, sapientissimæ atque optimæ matris educatio conseruauit & auxit: voluntas & consuetudo perpetua corroborauit: seueritatis personam illam, nuper coniuratorum furor & periculi impendentis magnitudo ad breue tempus imposuit, quam ut inuitus assumpserat, ita periculo depulso, statim, & eo ipso die, quo cœperat, sponte sua deposuit: reliqua vita, clementiam semper à se cultam, nuper ad punctum temporis pro communi salute leuiter suspensam magis, quàm intermissam, retinebit. Utinam reliquæ pristini furoris, quæ ceteriorem Aquitaniam adhuc exagitant, tam facile sanentur, quàm facile Regi fuerit, suæ perpetuæ clementiæ et bonitatis partes constanter tueri. Quòd si quorundam peruicacia & obstinati animi duritas clementiæ locum non esse sinat, seuerus fortasse cogetur esse Rex, qui ita meminerit parcere subiectis, ut non obliui-

scatur, debellare superbos: crudelem autem ut nulla res unquam antea fecit, sic nulla in posterum faciet, non civium suorum perfidia, non pertinacia, non temporum iniquitas, non maleuolorum sermo.

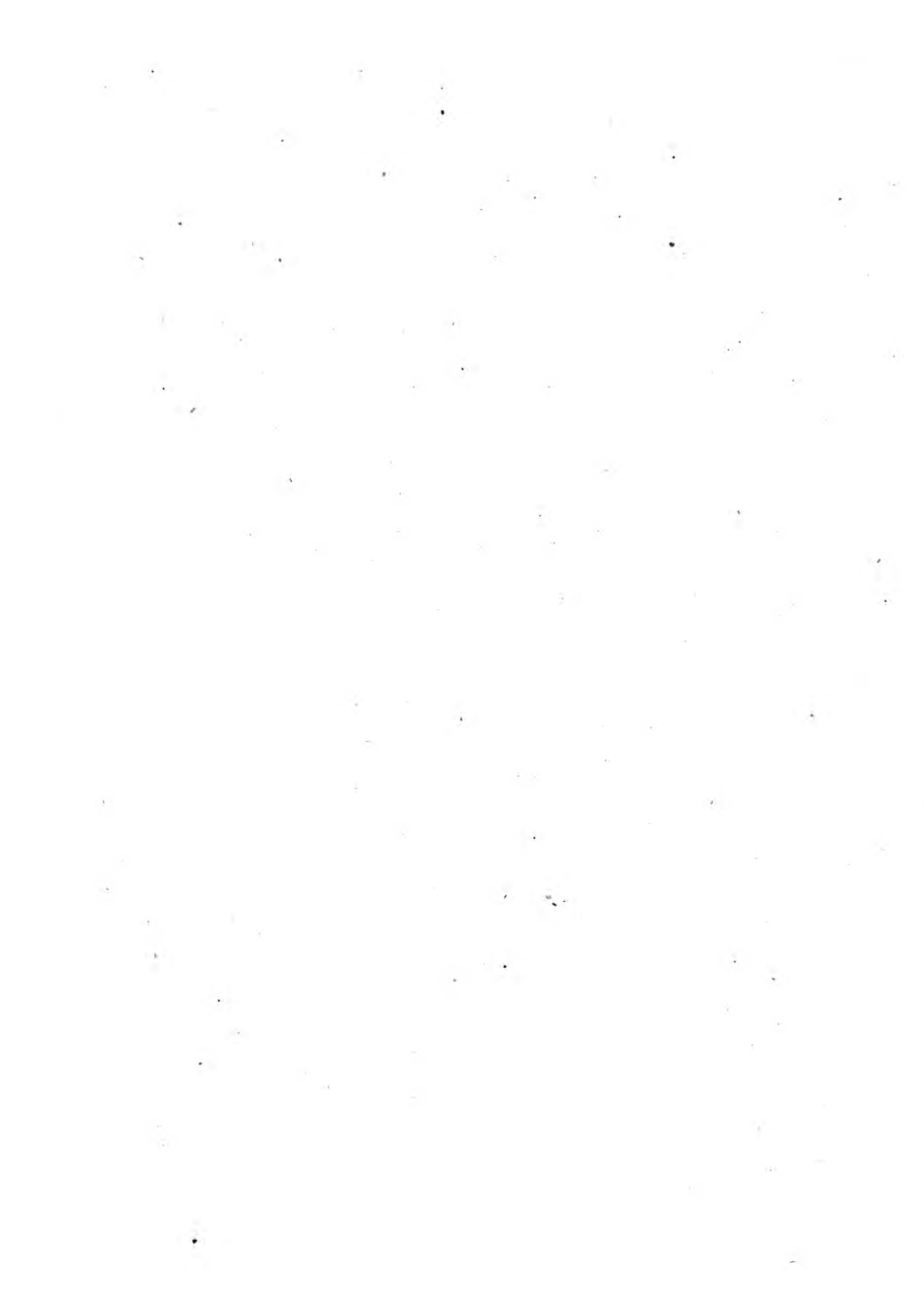
Hæc mihi de Rege meo, quem penitus novi, affirmanti, facile credes tu Eluidi, qui sponte tua, de optimo Rege sentis optime: bonis quoque, & aquis, spero me probaturum: reliquis etiam, quorum animus ager est, ut verum persuaderem, hac epistola laboravi: quæ si longior fuit, quàm natura causæ & ratio temporis postulabat, aut studia illa tua literarum, in quibus tanta cum laude & fama celebritate versaris, abs te peto ut hoc ignoscas mihi, præsertim cum neque apud te sæpe in hanc partem peccare soleam, & in eo ipso quod nunc pecco, Maximorum & Illustrissimorum virorum nõ modo authoritate, verum etiam periculo, factum meum tueri, si velim, possim. Ego qualis semper fuerit Rex, talis ut habeatur vehementer opto: speroque fore, ut veritatis sol, integritati & innocentie Gallicæ breui illucescat. Quòd si tardius, quàm par est, acciderit, aduersus improborum calumnias & leuium hominum credulitatem obfirmati innocentia nostra, & me-

& meliorum ac sapientiorum opinionibus & iudiciis nitemur, nec ullis paucorum iniquorum sermonibus ab equitate & moderatione animi discedemus: tantum abest, ut nos Regis Christianissimi, Reginae matris, Regis fratrum, Optimatum omnium, & totius Regni, unquam pœniteat.

VALE, LV TETIAE PARISIORVM
CAL. NOVEMBR.

1

